

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”

**Istoria Seminarului „Veniamin Costachi” de la
Socola-Iași (1803-1948).**

Reconstrucție documentară.

-Rezumat-

Coordonator științific:

Pr. Prof. Univ. Dr. Alexandru Moraru

Doctorand:

Pr. Costin Silviu Marcel

2020

Cuprins

Introducere	5
Capitolul 1. Istoriografia Seminarului „Veniamin Costachi” de la Socola-Iași	9
1.1 Monografii și alte lucrări cu referire directă la Seminarul „Veniamin”	9
1.2 Anuarele Seminarului „Veniamin Costachi”	16
1.3 Seminarul în lucrările dedicate mitropolitului Veniamin Costachi și în lucrările referitoare la învățământul teologic și la cel laic	20
1.4 Articole referitoare la Seminarul „Veniamin Costachi” în periodicele bisericești și în cele laice	32
1.5 Prezentarea cadrului general în care au apărut seminariile teologice. Problema pregătirii intelectuale a clerului	37
Capitolul 2. Istoria și evoluția Seminarului „Veniamin Costachi” de la Socola-Iași (1803-1948)	45
2.1 Anul înființării Seminarului, o controversă încă nerezolvată	45
2.2 Ce ne spun hrisoavele de întemeiere?	58
2.3 Evoluția Seminarului în perioada primei păstoriri a mitropolitului Veniamin Costachi (1803-1808)	61
2.4 Mitropolitul Veniamin Costachi și Seminarul său în perioada 1812-1821.	70
2.5 Seminarul de la Socola și ctitorul ei în perioada 1822-1842.	77
2.6 „Seminaria Veniamină”-de la Socola sub conducerea rectorului Filaret Scriban (1842-1860).	86
2.7 Seminarul Central din mănăstirea Socola în perioada 1860-1886	98
2.8 Seminarul „Veniamin” din Socola-Iași în perioada 1886-1918.	111
2.9 Evoluția Seminarului „Veniamin Costachi” din Iași între anii 1918-1948.	126

Capitolul 3. Profesorii Seminarului de la Socola-Iași	146
3.1 Componenta corpului profesoral în intervalul 1803-1820	146
3.2 Profesorii transilvăneni și situația cadrelor didactice până în 1842.....	151
3.3 Situația cadrelor didactice în perioada 1842-1860.	159
3.4 Situația cadrelor didactice în perioada 1860-1892	166
3.5 Situația cadrelor didactice în perioada 1893-1916.	178
3.6 Profesorii și programa Seminarului „Veniamin Costachi” din Iași în perioada 1918-1948.	190
3.7 Biblioteca Seminarului între anii 1803-1948. Înființarea bibliotecii, fondul în diferite perioade și situația acesteia în momentul desființării Seminarului.....	201
Capitolul 4. Elevii, disciplina școlară, programa școlară și activitățile desfășurate de elevi între anii 1803-1948. Absolvenții Seminarului între preoție și cariera didactică.	212
4.1 Elevii Seminarului și programa școlară în intervalul 1803-1831.	212
4.2 Elevii Seminarului și programa școlară în intervalul 1832-1850.	218
4.3 Elevii Seminarului de la mănăstirea Socola și programa școlară în intervalul 1851-1892.	238
4.4 Elevii Seminarului și programa școlară în intervalul 1893-1918.	311
4.5 Elevii, disciplina școlară și activitățile desfășurate de elevi între anii 1918-1948. Absolvenții Seminarului între preoție și cariera didactică.	323
Concluzii	349
Bibliografie	355
ANEXE	375

Cuvinte cheie: Seminarul „Veniamin Costachi”, istorie, Socola-Iași, învățământ vocațional, elevi, profesori, legislație, cler, documente.

Înainte de reconstituirea cronologică a istoricului Seminarului „Veniamin Costachi” din Socola-Iași am realizat o amplă activitate de identificare și consultare a surselor bibliografice. Pe lângă sursele inedite (documentele din fondurile de arhivă), care sunt de o importanță deosebită, am mai avut în evidență izvoarele editate (anualele) și sursele editate, direct legate de subiectul de față. Pentru o imagine clară, dar și pentru identificarea segmentelor mai puțin tratate ale temei, am analizat critic principalele surse bibliografice. În următoarele 3 capitole ale lucrării (2,3 și 4) am prezentat succint istoria Seminarului, profesorii, biblioteca, elevii și programa școlară. Toată informația din secțiunile menționate am sintetizat-o în textul următor.

Până la înființarea Seminarului de la Socola pregătirea intelectuală a candidaților la preoție era una destul de redusă. Se pune accentul pe învățarea noțiunilor minimale de catehism, de slujire liturgică și de muzică bisericească. Durata acestor cursuri era de obicei câteva săptămâni sau luni. Din acest motiv s-a simțit nevoia înființării unei școli care să asigure o pregătire intelectuală mai îndelungată a viitorilor clerici. Era nevoie de extinderea programei amintite și de profesori care să asigure predarea noilor materii. Aceste lucruri au fost sesizate foarte bine de către mitropolii Moldovei din secolul al XVIII-lea, cu a fost de pildă mitropolitul Iacov Putneanu (1750-1760), care a insistat pe școlarizarea tinerilor, mai ales a copiilor preoților, dar contextul în care au păstorit nu le-a permis înființarea unei asemenea școli.

Seminarul de la mănăstirea Socola a apărut ca urmare a inițiativei și a efortului depus de către mitropolitul Veniamin Costachi. La scurt timp după instalarea în funcția de mitropolit al Moldovei i-a solicitat domnitorului Alexandru Moruzi să aprobe în scris înființarea unui Seminar pentru pregătirea intelectuală temeinică a viitorului cler moldovean. Răspunsul domnitorului a fost unul afirmativ, emițând în septembrie 1803 un hrisov care a consfințit înființarea Seminarului de la mănăstirea Socola. În această unitate de învățământ trebuia să fie școlarizați cu precădere fiii de preoți și de diaconi, de mir, care doreau să devină clerici. Mitropolitul ctitor Veniamin Costachi s-a îngrijit în deaproape ca să existe mijlocele financiare necesare pentru buna funcționare a Seminarului și pentru construirea unui sediu corespunzător. Locația aleasă a fost mănăstirea Socola, situată în apropierea orașului Iași.

În anul 1804 a continuat îmbunătățirea infrastructurii „școlii feciorilor de preoți”¹ prin demararea lucrărilor de construire a unui imobil corespunzător pentru desfășurarea activităților cu caracter didactic. Pentru instruirea elevilor au fost aleși „dascăli procopsiți în limba moldovenească ca să fie pentru învățătura feciorilor de preoți învățându-se desăvârșit dogmele Legii încât se cuvine spre iscusința unui preot...”² Numărul profesorilor a fost la început cel mai probabil 3, iar pe parcurs au mai fost angajați și alți profesori.

Se dorea școlarizarea unui număr mare de elevi pentru ca în Mitropolia Moldovei numărul candidaților la hirotonie, cu studii teologice consistente, să fie unul suficient. Din acest motiv numărul primilor elevi a fost fixat de către mitropolitul Veniamin Costachi la 60, după cum am aflat din testamentul arhierelui: *la Socola în locul monahilor, am adunat 60 de copii tineri, fii de preoți, la vârsta nevinovăției...*³

Efortul financiar al mitropolitului a fost susținut în mod concret și de către domnitorul Alexandru Moruzii care a alocat din Visteria domnească suma de două mii cinci sute de lei pe an, pentru nevoile Seminarului (hrisovul din octombrie 1804). Primele momente grele au apărut la doar câțiva ani de la înființare. În 1808 mitropolitul Veniamin Costachi a fost nevoit să se retragă din scaunul mitropolitan și nu a mai putut sprijini activitatea Seminarului. Ierarhul a fost rechemat în demnitatea de mitropolit, în 1812, de către domnitorul Scarlat Calimachi, după ce armata țaristă s-a retras peste Prut. Veniamin Costachi și-a reluat misiunea arhierescă și a continuat să sprijine Seminarul de la Socola. Era nevoie de acordarea unei atenții sporite acestei școli deoarece se afla în primii ani de funcționare, fiind amenințată cu desființarea. Abilitățile pastorale și administrative ale mitropolitului Veniamin Costachi au făcut ca toate dificultățile să fie depășite într-o perioadă relativ scurtă de timp și Seminarul să-și poată continua existența și activitatea didactică susținută.

În 1820 au fost cooptate noi cadre didactice. Se împlinea dorința de a aduce cei mai buni profesori, Gheorghe Asachi reușind să convingă câțiva profesori din Transilvania să vină la

---

¹ Ilie GHIORGIȚĂ, „Mitropolitul Veniamin Costachi. Mare cărturar și bun gospodar”, în *Mitropolia Moldovei*, anul XXII (1946), nr. 1-2, p. 13.

² Theodor CODRESCU, *Uricariul cuprinzătoriu de diverse acte care pot servi la istoria românilor*, vol. VII, Tipografia Buciumul Român, Iași, 1886, pp. 131-132.; Constantin ERBICEANU, *Istoricul Seminarului Veniamin din Monastirea Socola*, Tipo-Litografia H. Goldner, Iași, 1885, pp. 125-126; Gheorghe ADAMESCU, *Istoria Seminarului „Veniamin” din Iași (1803-1903)*, Institutul de Arte grafice, București, 1904. p. 7 (anexe).

³ ***, „Testamentul Mitropolitului Veniamin”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul XI, nr. 5, 1887, p. 399.

Seminarul din Iași. Noi momente dificile au apărut în 1821, când din cauza evenimentelor politice și militare stabilitatea creată la Seminar a avut de suferit. Corpul didactic s-a diminuat semnificativ și existau premisele suspendării cursurilor. Unele surse susțin că acest lucru s-a și întâmplat. Din 1824 la Seminarul de la mănăstirea Socola s-a reluat activitatea didactică orientată spre obținerea rezultatelor așteptate după înființarea școlii. A fost reorganizat corpul didactic și activitatea curentă a început să capete din nou consistență. Amplasarea Seminarului în apropierea orașului Iași era benefică din punct de vedere al distanței dintre sediul mitropoliei și școală, dar a implicat și anumite riscuri neluate în calcul în prima perioadă din existența lui. În 1828 trupele rusești din Moldova au fost cantonate la mănăstirea Socola, iar patrimoniul Seminarului a avut de suferit. Mai exact, din cauza unui puternic incendiu, sediul Seminarului, numeroase bunuri și mare parte dintre documente de arhivă au fost distruse. Acest lucru nu a însemnat încheierea activității ci un nou început. Activitatea didactică și administrativă a fost reglementată de Regulamentul Organic al Moldovei adoptat în 1832. La articolul 415 se prevedea că elevii „*vor locui, se vor hrăni, vor încălzi, se vor lumina și se vor îmbrăca până la două sute cincizeci de clerici*”.⁴ Numărul elevilor pe care putea fi școlarizat era de peste patru ori mai mare decât fixat de către Veniamin mitropolitul în urmă cu aproape trei decenii. Acest lucru arată că importanța Seminarului de la Socola era una însemnată. Treptat, numărul elevilor și cel al profesorilor a crescut, iar mitropolitul Veniamin Costachi a solicitat creșterea bugetului Seminarului. Acest lucru nu era ușor de realizat. După o activitate de aproape patru decenii ca mitropolit al Moldovei, cu unele întreruperi, Veniamin Costachi a demisionat în ianuarie 1842 și s-a retras ca simplu monah la mănăstirea Slatina. În acest loc și-a continuat cu smerenie activitatea cărturărească.

După plecarea mitropolitului Veniamin din Scaunul de la Iași și retragerea din funcție a rectorului Vladimir Suhopan, conducerea Seminarului „Veniamin” de la mănăstirea Socola i-a fost încredințată proaspătului absolvent de Teologie la Academia duhovnicească din Kiev, ieromonahul Filaret Scriban. Activitatea administrativă și didactică intensă a rectorului Filaret Scriban a fost însoțită și de prezentarea instituției în spațiul public. Calitatea procesului educațional și prestigiul de care se bucura Seminarul „Veniamin”, încă din primii ani de existență, l-au determinat pe Filaret Scriban să solicite Epitropiei și locțiitorului de mitropolit al

---

⁴*Regulamentul Organic al Moldovei*, coordonatori Dumitru Vitcu și Gabriel Bădăraș, cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Ed. Junimea, Iași, 2004, pp. 334-335.

Moldovei, Filaret Beldiman Apamis, respingerea aprobării hirotoniei pentru orice candidat care nu avea absolvite cursurile Seminarului. De asemenea, rectorul a solicitat ca absolvenții școlilor catehetice să fie obligați să urmeze cursurile Seminarului și abia după absolvirea lui să poată fi hirotoniți. Măsurile propuse de Filaret Scriban nu au putut fi aplicate în totalitate deoarece nu erau în concordanță cu cele ale noului mitropolit, Meletie Lefter. În consecință, deciziile mitropolitului au primat în fața celor luate de către rector.

În perioada rectoratului lui Filaret Scriban, Seminarul a cunoscut o înflorire continuă. Rectorul Filaret dimpreună cu mitropolitul Sofronie Miclescu și-au adus o contribuție importantă și la proiectele legislative ce au vizat învățământul teologic. Unul dintre acestea a fost „*Legiuirea pentru organizarea învățăturilor bisericesti în Moldova*”, adoptată în 1851, conform căreia cursurile Seminarului trebuiau să fie organizate pe două niveluri, primar cu patru ani de studiu și secundar, „*pentru clirosul mai înalt*”, cu durata studiilor tot de patru ani. Numărul elevilor a fost limitat la 100, dintre care 75 la cursul inferior și 25 la cel superior.⁵ Activitatea rectorului Filaret Scriban la Seminarul de la mănăstirea Socola s-a întins pe o perioadă de 18 ani, încheindu-se în 1860. A urmat în funcție Neofit Scriban, care a condus Seminarul până în 1863, după care a urmat o instabilitate la nivelul conducerii, caracterizată prin schimbarea directorilor la intervale restrânse de timp (mandate cu durata mai mică de trei ani). După preluarea conducerii de către Neofit Scriban numărul cadrelor didactice a crescut, fiecare profesor predând, în medie, două discipline.

În 1864 a fost adoptată „*Legea instrucțiunii publice*”, care avea în cuprinsul său o secțiune pentru organizarea învățământului seminarial (articolele 223-248).⁶ Seminarul de la Socola urma să-și mențină cele două cicluri de studii (4 clase la gradul I și 3 la gradul al II-lea), vârsta candidaților în momentul admiterii trebuia să fie cuprinsă între 14-17 ani, iar în maxim trei ani de la absolvire, fiecare tânăr trebuia să intre în cler sau să restituie Seminarului cheltuielile făcute cu școlarizarea sa.

Pe plan intern s-au continuat lucrările de întreținere și reparații la imobilele Seminarului, toate în limita bugetului disponibil. Acesta din urmă era frecvent insuficient, fiind alocat uneori și cu întârziere. Soluții se găseau, totuși, când situația devenea critică, cum a fost cazul în 1875,

---

⁵ Pavel SAVIN, *Câteva cuvinte asupra înființării și activității Seminarului „Veniamin Mitropolitul” din Iași cu ocaziunea centenarului său*, Tipografia „Gutenberg” Joseph Göbl, București, 1904, p. 40.

⁶ Victor PAPACOSTEA, Mihai REGLEANU, *Seminarul Central 1836-1936. Documentele întemeierii*, Ed. „Bucovina” I. E. Torouțiu, București, 1938, pp. 404-408.

când directorul Nichifor Iliescu (1872-1876) informa Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice care era realitatea de la fața locului: „într-un cuvânt actualmente Seminarul se află într-o completă ruină și dacă anul acesta nu s-ar face o reparațiune radicală a acestuia, ar grăbi dizolvarea acestuia și ar fi tot odată în dauna statului.”⁷ Toate aceste investiții reprezentau și un factor motivațional pentru tinerii care doreau să urmeze o astfel de școală. Numărul absolvenților era permanent în atenția conducerii Seminarului, a mitropolitului Moldovei și a Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. Anual era nevoie de noi preoți și diaconi, care să aibă o pregătire intelectuală temeinică. Atunci când numărul absolvenților era mult mai mic decât nevoile Bisericii se căutau noi soluții. Spre exemplu, în anul școlar 1877-1878, potrivit datelor din documente, la cursul inferior au fost 29 de absolvenți, iar la cel superior 13 absolvenți.⁸ Numărul elevilor care reușeau să devină absolvenți ai cursului superior era de trei ori mai mare decât în anul școlar precedent.

În 1886, Seminarul de la mănăstirea Socola a fost transferat în Iași. Decizia a fost luată ca urmare a stării clădirilor de la Socola și pentru creșterea calității actului didactic. Cel mai notabil eveniment petrecut la Seminar a fost sărbătorirea Centenarului. Pentru fixarea anului în care era firesc să fie sărbătorit Centenarul s-au creat dispute, părerile fiind împărțite în privința anului fondării Seminarului. Ministrul Spiru Haret, al Cultelor și Instrucțiunii Publice, a decis ca manifestările să se desfășoare în toamna anului 1904. Lucrurile s-au petrecut întocmai, fiind sărbătorit cu mare fast Centenarul primului Seminar din România. După acest moment, munca de formare a viitoarelor generații de preoți sau profesori a continuat la prestigioasa școală înființată de către vrednicul de pomenire, mitropolitul Veniamin Costachi. Munca acestui mare, dar în același timp, foarte smerit ierarh, a fost prețuită prin adăugarea numelui mitropolitului la cel al Seminarului.

Pe lângă formarea multor generații de tineri, Seminarul „Veniamin” din Iași a contribuit și la buna gestionare a unor probleme care priveau întreaga țară. În 1916 sediul Seminarului a fost transformat în Spital Militar și în loc de găzduire pentru unii dintre demnitarii Regatului României, când capitala a fost mutată temporar la Iași.

Din 1918 s-a reluat activitatea didactică la Seminarul „Veniamin Costachi” din Iași. Investițiile făcute în anii următori au ajutat Seminarul să-și poată continua neîntrerupt activitatea.

---

⁷ DJIAN, Fond „Seminarul Veniamin...”, dos. 250/1875, f. 6(v).

⁸ DJIAN, Fond „Seminarul Veniamin...”, dos. 382/1842-1889, vol. II, ff. 264(v), 265(r).

Noi momente de cumpănă au apărut în noiembrie 1940 când un seism destul de puternic a provocat distrugeri la imobilele Seminarului. Sprijinul nu a întârziat să apară și pagubele au fost remediate. Însă, din 26 iunie 1941 situația Seminarului a devenit foarte dificilă. Un raid aerian sovietic, care a căutat să bombardeze cel mai probabil centrul mitropolitan din Iași, a cauzat avarierea serioasă a clădirii Seminarului, atinsă parțial de suflul a trei bombe.⁹ Efectul acestui bombardament a fost distrugerea bibliotecii și avarierea spațiilor destinate activităților didactice. A început o nouă muncă de refacere a patrimoniului și de protejare a bunurilor rămase neatinsse. În 1944, pentru a fi protejat și pentru a-și continua activitatea, Seminarul „Veniamin Costachi” a fost transferat în localitatea Pesac din județul Timiș-Torontal. După mutarea frontului în Moldova, sediul Seminarului a suferit noi distrugeri. După revenirea din Pesac s-a început rectorirea complexului seminarial, lucrare care s-a desfășurat concomitent cu cea didactică. Noile autorități politice nu au sprijinit acest demers și au căutat permanent să marginalizeze activitățile care încurajau tinerii să practice credința.

În 1948 autoritățile comuniste au decis închiderea Seminarului sub pretextul aplicării Legii pentru regimul general al cultelor. În fapt, era vorba de o interpretare tendențioasă a prevederilor legii amintite și de dorința de a elimina din societate o școală de tradiție în ceea ce privește promovarea la cel mai înalt nivel a valorilor religioase ortodoxe. În Seminarul „Veniamin Costachi” s-au pregătit intelectual și duhovnicește mitropoliții primați Atanasie Mironescu, Conon Arămescu Donici și cel de-al doilea patriarh al Regatului României, Nicodim Munteanu. Alături de întâistătorii menționați au mai absolvit cursurile Seminarului „Veniamin” din Socola-Iași o serie de tineri care au devenit ulterior ierarhi de prestigiu ai Bisericii Ortodoxe Române. Din partea acestora nu au lipsit nici momentele de mărturisire jertfelnică a credinței atunci când situația a impus-o. De-a lungul timpului, la catedrele Seminarului au predat o serie de profesori, unii devenind cunoscute personalități ai mediului academic românesc, amintindu-i aici pe Constantin Erbiceanu, Gheorghe Erbiceanu, Melchisedec Ștefănescu, Ghenadie Enăceanu, Dumitrescu Dragomir, Cicerone Iordăchescu, Valeriu Iordăchescu etc.

În cei 145 de ani de istorie, Seminarul „Veniamin Costachi” a adus o importantă contribuție la propășirea culturală și spirituală a națiunii române, fiind o oază de lumină pentru mii de tineri care au dorit să studieze teologia și locul de împlinire a vocației pentru numeroase

---

⁹ Dragoș BHRIM, Adrian TIMOFTI, „Seminarul Veniamin Costachi”, în vol. *Două secole de învățământ teologic seminarial (1803-2003)*, Ed. Trinitas, Iași, 2003, p. 24.

generații de profesori. Numele său are rezonanță și peste veacuri, stârnind admirația a numeroși oameni de cultură și interesul tinerilor cercetători pentru aflarea trecutului său. Numeroase cercetări din domeniul Istoriei Bisericii Ortodoxe Române și nu numai, amintesc cu deosebită considerație de Seminarul „Veniamin Costachi” de la Socola-Iași.